

## ԿՐՕՆԱԿԱՆ

### ՅԻՍՈՒՍԻ ԳՈՐԾԻՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ

Յօդ. Ա. ՅԻՍՈՒՍԻ ԿԱՏԱՐԵԼԻՔ ԳՈՐԾԸ.  
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԲԱԺԱՆՈՒՄ

Ո՞ր տեղի ունեցաւ և ո՞րչափ տեղ մեր Տէրոջ հրապարակային գործունէութիւնը: Այս հարցումներուն լուծումը կախում ունի յովհաննէսեան խնդրոյն լուծումէն: Մինչդեռ չորրորդ Աւետարանը արդարեւ կը յիշէ թէ Քրիստոս մէկէ աւելի անգամներ գլխաւորապէս երուսաղէմ (Բ. 13, Ե. 1, Լ. 10, Ժ. 22, ԺԲ. 12) որոշապէս յիշուած Ջատիկ տօներով միասին (Բ. 13, Զ. 4, Գալիլիա. ԺԲ. 1), առաջին երեքը կարծես միայն Գալիլիոյ մասին կը խօսին, և Փրկչին գործունէութիւնը տարի մը միայն գիտեն (Մտթ. Դ. 12-ԺԹ. 1): Ստէպ գիտել տըրուած է, սակայն, թէ նոյն այդ վաւերագիրները, այսինքն համատեսականները, կերպով մը կը մատնեն իրենց որդեգրած պարունակին անբաւականութիւնը, ու բազմաթիւ նշաններով կը հաստատեն Յովհաննէս պատմածները:

Այս ակնարկութիւնները, որոնք աւելի Ղուկասու մէջ աչքառու են (Ժ. 30-37, 38-42, ԺԲ. 9-14). միւս երկուքին մէջ ալ բոլորովին անգոյ չեն: Ոչ միայն Մատթէոսի ԻԳ. 37-ի նշանաւոր խօսքը, ինք մինակը, բաւական պիտի ըլլար տապալելու համար Յիսուսի երուսաղէմի մէջ մէկ անգամ միայն եղած ըլլալու ենթադրութիւնը, այլ նաեւ դեռ զանազան նշաններէ կ'երևի թէ Տէրոջը մետաքսեան գործունէութիւնը երեք առաջին Աւետարաններուն ցոյց տուածէն զգալի կերպով աւելի երկար եղած է: Չեմ շատ պնդեր Ղուկ. ԺԳ. 6-9, 32, 33-ի բացատրութիւններուն վրայ, որոնք աւելի պատկերներ են: Բայց համատեսականներուն մէջ պատմուածներուն ամբողջութիւնը յամենայն դէպս շատ նպաստաւոր չէ միայն քանի մը ամիսներու աշխատութեան մը զադափարին: Կանուխէն է որ երուսաղէմէն Գալիլիա եկած Փարիսցիներ վէճի կը բռնուին Յիսուսի հետ (Ղուկ. Ե. 17). Երբ ճանչցած պիտի ըլլային զայն, և ինչո՞ւ պիտի վախնային իրմէ՝ եթէ զայն Հրէաս-

տանի մէջ ալ գործի վրայ տեսնելու պատեհութիւնը ունեցած չ'ըլլային: Կարճ գործունէութեան մը ենթադրութեան մէջ ի՞նչպէս բացատրել վերջապէս աշակերտներուն հաւատքին աստիճանական դարգացումը և ժողովուրդին պետերուն յարաճուն ատելութիւնը, ի՞նչպէս հասկնալ այն բռն զիմադրութիւնը՝ զոր Յիսուսի կ'ընեն վերջին Ջատիկին, եթէ Գալիլիացի մարգարէն նոյնապէս երեցած տեսնուած չ'ըլլար հրէական ոստանին մէջ: Եւ ի՞նչ ըսել այդ քաղաքին մէջ բարեկամներ ունենալուն մասին, որոնք էին՝ տէրը այն վերնատան ուր վերջին ընթրիքը եղաւ (Մտթ. ԻԶ. 18, հմտ. ԻԱ. 3), Յովսէփ Ա. բիմաթացին, երուսաղէմի երեւելիներէն մին, որ Յիսուսի սրտակից մըն էր: Աւելցնել պէտք է որ եթէ Յովհաննէս Գալիլիա կոտարուած Ջատիկի մը մասին կը խօսի (Զ. 4), համատեսականներուն հետաքրքրաշարժ մէկ տեղեկութիւնը կը հաստատէ այս իրողութիւնը: Շաբաթ օր մը, աշակերտները, երբ արտի մը մէջէն կ'անցնէին, մեղադրուեցան իրենց Վարդապետին թշնամիներէն, որովհետեւ իրենց ափերուն մէջ քանի մը հասկ էին չփեր (Մտթ. ԺԲ. 1-8, Մրկ. Բ. 23-28, Ղուկ. Զ. 1-5). արդ, որովհետեւ ցորենին հունձքը Ջատիկ մօտերը կը հասնին, Յիսուս ուրեմն այդ տան Տիբերիոյ վիճին մօտերը կը գտնուէր, հետեաբար այդ Ջատիկը տարրեր է այն Ջատիկէն, երբ տեղի ունեցաւ իր խաչելութիւնը:

Այս իրողութիւնները ինքնին կը տըկարացնեն համատեսականներուն՝ Յիսուսի երկար տան Գալիլիա մնացած և անգամ մը միայն երուսաղէմ ճամբորդած ըլլալուն մասին կազմել տուած տպաւորութիւնը կամ նոյն իսկ համոզումը: Յովհաննէսեան պատմութիւնը հոս ալ յաղթական դուրս կուգայ վէճէն: Արդ, չորրորդ Աւետարանը երեք Ջատիկի տօն կը յիշէ Փրկչին հանրային գործունէութենէն: Ուրեմն, քանի որ Յիսուս՝ երրորդին սկիզբը մեռաւ և իր մկրտութիւնը առաջ կատարուած էր առաջինէն (Յովհ. Ա. 29, 35, 44, Բ. 1, 12 13), իր գործունէութիւնը կը բովանդակէ երկու տարիէն քիչ մը աւելի միայն. զաւով առաջին Ջատիկին թուականին, միշտ ըստ միւսնոյն աղբիւրին, անկա մեր այժմեան



թուականի 28րդ տարին պէտք է եղած ըլլայ, կամ Հոգովի 781 տարին. ենթադրութիւն՝ որ ընդհանուր առմամբ ընդունուած է, և որ արդարեւ հաւանականագոյն կ'երևի:

Բայց այնքան լեցունկ այս ասպարէզին բաժանուածը ինչպէս կատարել: Եթէ ընդունինք միայն երկու շրջաններ, երկրորդ Զատիկի տօնով տրոհուած, ըստ երեւութիւն պատշաճ՝ բայց շատ ձեական սկզբունք մը որդեգրած պիտի ըլլանք: Աւելի բնական է այն կերպը՝ որով ամբողջ գալիլիական գործունէութիւնը մէկ մասի մը մէջ կը խմբուի, անկէ զատելով վերջնական ճշգնտմամբ. այսպէս է, ընդհանուր առմամբ, Քայմի ալ մտածելու եղանակը, որուն համեմատ, սակայն, Յիսուսի հիւսիսային գաւառին մէջ ունեցած գործունէութիւնը իր կարգին երեք մասերու կը բաժնուի՝ հետեւեալ կերպով. ա) Գալիլիոյ գարունը. բ) Գալիլիոյ փոթորիկը. գ) Մեսիան՝ երեսօտեմի մէջ: Այս է, յամենայն դէպս, եղելութեանց ընթացքը, որուն ալ աւելի պիտի կրնանք խելամուտ ըլլալ, եթէ նուազաւոր առնուինք, ինչ որ չ'ընենք Քայմի, չորրորդ Աւետարանը:

Կը կրկնեմ. երեք շրջանները ինքնին կը զատորոշուին, խնդիրը կը կայանայ միայն անոնց սահմանները ճշգրիտ դնելուն մէջ. արդ, երկու իրողութիւններ կան, որոնք ամենէն աւելի կրնան ճշգրտել ցանկացուած բաժանումները: Առաջինն է Պետրոսի դատարանը Փիլիպպեան կեսաղիւսի մէջ (Մտթ. ԺԶ. 13-20, Մրկ. Ը. 27-30, Ղուկ. Թ. 18-21), միջոգէպ՝ որ Յովհաննու Աւետարանին մէջ ալ իր որոշ տեղն ունի (Զ. 68, 69): Աշակերտները վերջապէս իրենց համոզումը կ'ունենան իրենց վարդապետին մեծախոյան մասին. անոր ուսուցումը այդ ատենէն նոր ուղղութիւն մը կ'առնու, և բացորոշ կերպով կը խօսի իր անձին և երեսօտեմի մէջ դասելիք իր մահուան նկատմամբ: Գալով անցումի երկրորդ կէտին, անիկա այն եղելութեան մէջ է, որմէ վերջը ալ բոլորովին որոշ դարձաւ արդէն նախազգացուած չարաշուք դէպքը, այսինքն Ղազարու յարութեան, որ, թէ և ըստ երեւութիւն բոլորովին նման է ուրիշ շատ մը եղելութեանց, բայց փութացուց վերջնական վախճանը, Հրէից պատերը մղելով մէջտեղէն վերջնելու այդ Յի-

սուսը, զոր իրենց յարատեւ ատելութիւնը չէր կրցեր տկարացնել ժողովուրդին առջև: Այդ հրաշքէն սկսած ժամանակամիջոցի ընթացքին, երբ հանդոյցին մօտալուտ լուծումը կը խռրոցնէ միջոգէպիւրը և օրերուն կուտայ շարաթներու կարեւորութիւնը, Փրկիչը կ'օգտագործէ իրեն մնացած կարճ ժամանակը՝ պատրաստելու համար իր աշակերտները, իր հակառակորդներուն նոյն ատեն ազդարարելով հանդերձ աստուածային դատաստանին վերահաս ըլլալը:

Ամփոփելով, մեզի այնպէս կը թուի թէ հետեւեալն է ամենէն բանաւոր բաժանումը, լուսողոյնս բացատրելու համար այնքան բովանդակալից այս շրջանը. ա) Փիլիպպեան կեսաղիւսի մէջ կատարուած սկսուածքը. բ) Փիլիպպեան կեսաղիւսի մէջ և Ղազարու յարութիւնը. գ) Չարաշարաքը կանխող վերջին օրերը: Այս ուսումնասիրութեան մէջ պէտք չկայ անշուշտ մի առ մի վերլուծելու աւետարանական պատմութեան բոլոր մանրամասնութիւնները: Այդ մանրակրկիտ աշխատութեան համար, որուն եզրակացութիւնները միայն պիտի ամփոփենք հոս, կարելի է զիմել Յիսուսի կեանքին վրայ եղած գրեւորքներու կամ առձեռն մեկնութեանց: Մենք հոս պիտի բաւականանանք մատնացոյց ընելով միայն շարքն ու զիմագիծը եղելութիւններուն, նշանակելով մէն մի շրջանի ընդհանուր շարժումը, առանց մօտենալու սակայն համաձայնութեան կամ համեմատութեան վերաբերեալ հարցերու, որոնք ոչ միայն ընդհանուր շահեկանութենէ զուրկ են, այլ և որոնց մասին կարելի չէ վերջնական ճշգրտում մը կատարել:

Բ. ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԶԱՆ. ՓԼԵԻՊՊԵԱՆ ԿԵՍԱՂԻՍՅ ՄԷ ԶԱՍՏԱՐՈՒՄ ՍԿԶԲԱՆՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Նախընթաց գլուխներու մեր նկարագրութեանց մէջ, Փրկիչը թողուցինք իր հրապարակային ասպարէզի մուտքին վրայ, անապատի փորձութենէն անմիջապէս ետքը: Յիսուս ալ զիմէ թէ ինչ ճամբէ պիտի անցնի, ինչ են արդեւքները՝ որոնց պէտք է յաղթել, ինչ են խոթերը՝ որոնցմէ հարկ է զգուշանալ: Ատկէ վերջը որո՞նք եղան իր մեծական գործունէութեան առաջին արարքները: Եթէ հաւատանք համատեսա-



կաններուն, այդ ատեն է որ պիտի սկսած ըլլայ դաւլիւական գործունէութեան երկար շրջանը (Մտթ. Դ. 12, Մրկ. Ա. 14, Դուկ. Դ. 14). բայց հոս է որ կը միջամտէ յովհաննէսեան պատմութիւնը, նախապատրաստական շարք մը եղելութիւններու մասին իր աւանդածներովը, առանց որոնց ծանօթութեանը՝ մութի մէջ պիտի մնային աւետարանական պատմութեան բաղմամբիւ յաջորդ մանրամասնութիւնները: Այսպէս, այս հատուածին առաջին տողերուն մէջ (Յովհ. Ա. 19 եւ հետ.) պատմուած ղէպքերը, հաջորդ կուգան, ինչպէս մեկնութիւնը կը ցուցնէ, մկրտութեանն եւ հետեւաբար նաեւ անապատի փորձութեանն: Յիշողութիւններն են ասոնք այն չորս օրերուն, որոնց մէջադէպերը առաքեալը կ'աւանդէ այնպիսի կարկառուն զիծերով, որ կը ցուցնէ միայն թէ այդ տեսարանները ո՛րքան կենդանի մնացած էին իր մտքին եւ սիրտին մէջ:

Առաջին օրը զբաւուած է պատկերովը Սինեդրիոնի պատուիրակութեան, որ կը բաւականանայ շատ մանրամասնօրէն հարցաքննելով միայն Յովհաննէս Մկրտիչը, եւ որ կը հեռանայ առանց եղբայրացութեան մը զալու. ինչ որ կը ցուցնէ միայն՝ ժողովուրդին պետերուն հոգւոյն ծալքերուն մէջ ծածկուած անհաւատութիւնը (Ա. 19-28): Երկրորդ օրը, տեսնելով Յիսուսի գալը իւրեն, Յովհաննէս միաքովը կ'անցնի մկրտութեան խորհրդաւոր իրողութեան, եւ անոր նշանակութիւնը կը բացատրէ: Մօրգարէին այս ճառովը՝ Յիսուսի գործունէութիւնը սկսող բարոյական տազնապը լրացած է արդէն: Բրիտոսոս հիմակ ալ խառնուած է ամբոխին. Յովհաննէս զայն առաջին անգամ է որ կը տեսնէ իրենց յիշատակելի հանդիպումէն հետքը. ատկից է յանկարծական այն յուզումը՝ որ կը մատնէ յառաջընթացին խօսքը (հ. 28-34): Երրորդ օրը, Յովհաննէսի խօսքերէն ազդուելով՝ Յիսուսի կը մօտենան քանի մը երիտասարդ Գալիլիացիներ. ասոնք են Անդրէաս, իր եղբայրը՝ Սիմոն Պետրոս (հ. 41-43), եւ իրենց ընկերներէն մէկը, որուն անունը չի տար Աւետարանը, որ սակայն, պատմուածքին առաքելականութեան ենթադրութեամբը նոյն իսկ Յովհաննէս առաքեալը միայն կրնայ եղած ըլլալ (հ. 35, 37, 41), վերջապէս, հետեւեալ օրը,

Գալիլիա զարձած պահուն, Յիսուսի կը յարին երկու ուրիշ խոստանալից խորայնացիներ եւս, Փիլիպպոս եւ Նաթանայէլ:

Տէրը հիմակ շրջապատուած է հինգէն անոնցմէ որոնք յետոյ իր աշակերտները եղան. անոնց այս յանձնառութիւնը հետեւեալն էր Յովհաննէս ըրած թելադրութեան. ու Գալիլիացի ըլլալով, իրենց վարդապետին հետ անոնք իրենց հայրենիքը պիտի դառնային: Երեք օր յետոյ վրայ կուգայ Կանայի հրաշքը որ կ'ամբապնդէ անոնց նորածին հաւատքը՝ զօրացնելով առաջուց արդէն անոնց ստացած տպաւորութիւնը (Ա. 42, 46, 50. Բ. 12), ուստի, չեն վարանիր անոնք ատեն մը հետեւիլ Յիսուսի (Բ. 12), մինչեւ որ անոր հետ նորէն Հրէաստան կուգան Զատիկի տօնի մը առթիւ, որ ատեն տեղի կ'ունենայ միջոգէպ մը, զոր կ'արժէ յիշել:

Գիտենք թէ համատեսականներ Տէրոջ հրապարակային ասպարէզին վերջը կը դռնեն տաճարին մաքրագործութեան արարքը, զոր յովհաննէսեան պատմուածքը անոր սկիզբը կը դնէ (Մտթ. ԻԱ. 12, 13. Մրկ. ԺԱ. 15-18. Դուկ. ԺԹ. 45, 46, հմտ. Յովհ. Բ. 13-22): Երկու անգամ տեղի ունեցած է արդեօք այդ դէպքը: Պատմուածքներուն համամանութիւնը կը թուի հակառակը ապացուցել. ու բաղմամբիւ աստուածաբաններ անհաւանական կը գտնեն կրկնուած ըլլալը: Եթէ այս փաստը վճռական համարուելով՝ ընդունուի միակ արտաքսումի ենթադրութիւնը, այն ատեն թուականի տեսակէտով նախընտրելի պէտք է ըլլայ չորրորդ աւետարանին ցոյց տուած ժամանակը: Միւս վաւերագրիւնները, որոնք առաքելական ծագում չունին եւ որոնք կ'ընդունին թէ Բրիտոսոս մէկ անգամ միայն եղած է Հրէաստան, կրնան անգիտակցօրէն մինչեւ վերջին Զատիկը տարած ըլլալ այս դէպքը:

Մեզի այնպէս կը թուի սակայն թէ երկու եղելութիւնները կրնան ալ տեղի ունեցած ըլլալ, անկասաբար իրարմէ, մին սկիզբը եւ միւսը վախճանին Բրիտոսոսի հանրային գործունէութեան, ու անոնց կրկնութիւնը կրնայ բացատրուիլ երկու միջադէպերուն իրարմէ բաւական հեռու ըլլալովը: Յայտնի է թէ այդպիսի զեղծ վիճակներ որքան զիւրաւ կը կրկնուին.



երկու պարագային ալ, Քրիստոս մեխակա՛ն գործունէութեան արարք մըն է որ կ'ընէր: Իր մահը կանխող օրերուն, շատ լաւ կրնայ ըրած ըլլալ այդ բանը, հրաժարելով այլ ևս Հրեաները համոզելու իր ֆանքերէն, և իր իրաւունքին յայտադրութեամբը բողոքելով կարծես անոնց յամուանհաւատութեան դէմ. և այս է արդէն, ինչպէս պիտի ցուցնենք յետոյ, Մաղկազարդի կիրակիին երուսաղէմ մուտքին իմաստը:

Յովհաննու Աւետարանէն իրեն ցուցուած տեղւոյն մէջ՝ վաճառողներու արտաքսումին դպէքը քիչ մը տարբեր կը ներկայանայ: Յիսուս, իր ասպարէզին սկզբնաւորութեանը մէջ իսկ ուզելով մեծ գարկ մը տալ իր գործին, իբրեւ աստուածապետական թաղաւոր կ'երեւի. հրեաներն ալ այդպէս կը հասկնան իրողութիւնը. միայն, հաւատալէ առաջ՝ հրաշք մը կ'ուզեն, ցուցիչ գործ մը՝ նշան մը, ինչպէս կ'անկկալէին խոտաւցուած ազատարարէն (Բ. 18): Բայց տեղի չի տար այս երկրաւոր մտածումին առջև. ընդհակառակն, այդ վայրկեանէն անիկա կը հետեւի այն կանոնին զոր ցոյց տուինք, այսինքն թոյլ կուտայ որ զինքը ճանչնան իր խօսքերէն և գործերէն, բայց կը մերժէ իննել Մեխակ՝ այնպէս ինչպէս կը փափաքէին իր հայրենակիցները: Փոխարէն այն հրաշքին զոր կ'ըստպատեն իրմէ, անոնց կը պատասխանէ առեղծուածային խօսքով, մատնանշելով խորհրդաւոր աղերս մը՝ իր մահուան և երուսաղէմի տաճարին կործանումին՝ այսինքն գերեզմանին վրայ իր յաղթութեանը և նոր սրբարանի մը հաստատումին միջև (Բ. 19-22). սկիզբէն ուրեմն Քրիստոս իբրեւ Թաղաւոր կը գործէ, բայց առանց ինքզինքը այդպէս յայտարարելու՝ ժողովուրդին ուղած պայմաններուն մէջ. սկիզբէն ալ կը նախատեսէ իր չարչարանքները, թէ և այդ մասին կը խօսի աշխարհի բառերով, որ ո՛չ հրեաները և ո՛չ իր աշակերտները չեն կրնար ըմբռնել զայն:

Յայտնի է թէ, Տէրոջ գործունէութեան պատմութեան մէջ, այս տեսարանը հանրային սկզբնաւորութեան մը պատկերն է: Պէտք է գիտնալ սակայն թէ աստուածաբանական տեսակէտով, Յիսուսի այս հանգիստաւոր ցոյցը ձախողեցաւ: Իսրայէլ մեր-

ժեց իր Մեխակին խորհուրդը ըմբռնել: Ուստի, Քրիստոս, առաջին իսկ վայրկեանէն, կը հրաժարի որ և է այս կարգի գործունէութենէ: Քիչ մը ժամանակ միայն երուսաղէմ մնալէ վերջ, որ ատեն Նիկողիմոսի մը անհասկցողութիւնը (Յովհ. Գ. 1-21) իրեն կը ցուցնէ թէ ի՞նչ կարգի միտքեր էին Հրէից մէջ ամենէն լաւերը, Յիսուս նորէն Հրէաստանի երկիրը կը քաշուի (Գ. 22, 23): Այս առաջին անյաջողութեանց փորձառութիւնէն խրատուած, չուզեր մէկ անգամով շահիլ իսրայէլի համարումը. յամր ևս յառաջնադարակա՛ն ընթացք մը կ'որդեգրէ: Տղաքներու հետ միայն ըլլալով իր գործը, կաթ կուտայ անոնց, որպէսզի կարենան տոկալ հաստատուն անունդի: Աւետարանի նախնական ուսուցումին գործը ձեռք կ'առնէ. Յովհաննու մկրտած տեղը կուգայ. իր աշակերտներուն միջոցաւ կը սկսի ինքն ալ մկրտութիւն կատարել, որպէսզի անոր հետ որ և է հակառակութեան մը կասկածը չտայ ոչ մէկին: Բայց այնքան համեստ այդ գործունէութիւնն ալ կը խափանուի. փարիսեաները անհանգիստ են, Յիսուսի գրաւած ուշադրութիւնը կը նեղէ զիրենք, ստուեր կ'ածէ իրենց վրայ (Յովհ. Գ. 1-3): Հետեւաբար, երուսաղէմէն արդէն մօտակայ զաւառը գացած ըլլալով, կը շարունակէ իր նահանջի շարժումը, և, հակառակ Սամարիոյ մէջ գտած ջերմ ընդունելութեան, երկու օր միայն մնալով հոն, կ'աճապարէ հիւսիսային զաւառները երթալ:

Ժ. Գ.

## ՈՏՆԱԼՈՒԱՅ

«Երբ ես լուացի զոս ձեռ՝ Տէրս ևս Վարդապետս, և դուք պարտիք զվրանաց ոս լուանալ»: Յովհ. ԺԳ. 14.

Ոչ միայն Աստուած, այլ և մենք ենք սիրում խոնարհ մարդկանց: Խոնարհութիւնը մի այնպիսի յատկութիւն է, որ ականաւոր մարդկանց, ինչպէս մագնիսը, իւր կողմն է քաշում: Խոնարհ մարդկանց՝ ինչպէս ամէնքը, նոյնպէս և մենք ենք սիրում, հաւատացեալ եղբայրներ և քոյրեր: